

Paluu menneisyyteen: Kaksi suomalaista klassikkoa ja esivaltiolliset kansainväliset suhteet

Jyrki Käkönen¹

Tämän katsausartikkelin kohteena ovat Rudolf Holstin ja Ragnar Numelinin kolme tutkimusta, joissa tutkimusongelmana on perinteisten yhteisöjen keskinäiset suhteet tai esivaltiolliset kansainväliset suhteet. Erityisesti mielenkiinto kohdistuu siihen, onko niin kutsuttu luonnontila, perinteisten tai esihistoriallisten yhteisöjen keskinäiset suhteet, anarkian tila: kaikkien sota kaikkia vastaan. Holstin ja Numelinin tutkimukset eivät tällaista ajatusta tue, vaan perinteiset yhteisöt pyrkivät heidän mukaansa pikemminkin säilyttämään rauhanomaiset keskinäiset suhteet. Kiintoisiksi ja ajankohtaisiksi Holstin ja Numelinin tutkimusten tulokset tekee se, että ilmastonmuutos muuttaa ihmisten elinympäristöjä ja pakottaa ihmisyyhteisöjä muuttamaan yhtenäisvaltioiden valvottujen ja vartioitujen rajojen maailmassa. Miten tuossa maailmassa muutoksiin vastataan: aseina vai rauhanomaisia suhteita rakentaen?

Avainsanat: perinteiset yhteisöt, rauha, rauhanomaiset suhteet, sota, vuorovaikutus

Johdanto

Useita kansainvälisen politiikan teorioita yhdistää ajatus, että kansainvälisissä suhteissa valitsee luonnontila (engl. *state of the nature*). Toisin sanoen kansainvälisellä tasolla ei ole saatu aikaan kuvitteellista tai todellista yhteiskuntasopimusta. Tällainen oletamus anarkiasta, kaikkien sodasta kaikkia vastaan ulotetaan aina ihmiskunnan alkuhistorian hämärään. Toki erilaiset jäämistöt kertovat, että varhaiset ihmisyyhteisöt ovat käyneet keskenään sotia, mutta se ei vielä riitä todisteeksi sotien ikuisuudesta tai ihmisyyhteisöjen luontaisesta väkivaltaisuudesta.

Esihistoriallisia ihmisyyhteisöjä emme pääse enää tutkimaan, eikä niiden käyttäytymisestä toisiaan kohtaan ole olemassa historiallisia dokumentteja. Lähimmäksi varhaisten ihmisyyhteisöjen käyttäytymistä on päästy tutkimalla vielä olemassa olleiden perinteisten yhteisöjen² keskinäistä kanssakäymistä. 1800-luvun ja 1900-luvun alun etnografian, antropologian ja kulttuuriantropologian tutkimus tuottivat runsaasti tietoa perinteisistä yhteisöistä ja niiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Omissa tutkimuksissaan kaksi vähemmän tunnettua suomalaista klassikkoa hyödynsivät tuota kansainvälistä tutkimusta. Rudolf Holsti (1881–1945) ja Ragnar Numelin (1890–1972) olivat molemmat kiinnostuneita väkivallan käytöstä, sodista ja rauhanomaisesta vuorovaikutuksesta perinteisten yhteisöjen suhteissa.

Keskityn tässä kolmeen teokseen: Rudolf Holstin *The relation of war to the origin of the state* (1913), Ragnar Numelinin *The wandering spirit. A study of human migration* (1936) ja *The beginning of diplomacy. A sociological study of intertribal and international relations* (1950).³

1 VTT, emeritusprofessori, <jyrkikkn@gmail.com>

2 Perinteisillä yhteisöillä tässä katsauksessa tarkoitan 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alkupuolen esivaltiollisia heimo- ja klaaniyhteisöjä, joita tuolloin tutkimuksen kohteeksi löytyi lähinnä Tyynenmeren alueelta, Afrikasta ja Etelä-Amerikasta.

3 Tämän Numelinin toisen kirjan kohdalla kiinnostava piirre on, että sen yleistajuinen ja viitteetön suomenkielinen versio otsikolla *Vihreä oksa: diplomatian alkuhistoriaa* ilmestyi ruotsiksi ja suomeksi vuonna 1941.

Nämä kolme tutkimusta avaavat kiintoisan näkökulman siihen, että järjestäytyneet kansainväliset suhteet ulottuvat kauas aikaan ennen minkäänlaisia valtiomuodostumia. Ne kertovat myös, että anarkia tuskin on ollut mikään luonnontila. Ihmiset ja heidän yhteisönsä eivät Holstin ja Numelinin käyttämän aineiston perusteella todennäköisesti ole olleet luontaisesti vihamielisiä ja sotaisia keskinäisissä suhteissaan.

Vaikka tässä kiinnostukseni kohdistuu vain Holstiin ja Numeliniin, he eivät ole ainoat suomalaiset, joiden tuotanto käsittelee kansainvälisiä suhteita jo ennen tieteenalan vakiintumista Suomessa. Holstin ja Numelinin lisäksi esimerkiksi Rafael Karstenin (1879–1956) ja Gunnar Landtmanin (1878–1940) tuotannosta löytyy viitteitä sekä esivaltiollisista että Euroopan ulkopuolisten varhaisten imperiumien kansainvälisistä suhteista. Mielenkiintoni tässä kohdistuu Holstiin ja Numeliniin siksi, että juuri noissa kolmessa tutkimuksessa perinteisten yhteisöjen kansainväliset suhteet ovat keskeisessä asemassa. Tavoitteeni on esittää, mitä nuo kolme tutkimusta voivat kertoa esivaltiollisista kansainvälisistä suhteista.

Mielenkiintoni ulkopuolelle tässä jäävät muun muassa Väinö Voionmaa (1869–1946) ja Yrjö Ruutu (1887–1956), joiden kansainvälisten suhteiden tutkimukset koskivat ensisijaisesti valtioiden välisiä suhteita. He kaikki ja muutamat muut klassikot ovat jääneet vieraiksi tieteenalalle. Jostain syystä lähelle on ollut vaikeampi katsoa kuin alan kansainvälisiin klassikkoihin tarkasteltaessa tieteenalan oppihistoriaa. Siksi Holstin ja Numelinin tutkimukset avaavat myös kiinnostavan näkökulman suomalaisen kansainvälisten suhteiden tutkimuksen edelleen vähemmän tunnettuun intellektuaalistoriaan.

Holstin tutkimus oli hänen väitöskirjansa, jonka keskeinen ongelma oli kysymys valtion alkuperästä. Holstin mukaan ihmiset eivät järjestäytyneet valtioiksi sotien seurauksena eikä voidakseen käydä tehokkaammin sotia. Toki valtio oli turvallisuutta tuottava tekijä. Numelinin varhaisempi teos perustuu hänen väitöskirjaansa.⁴ Sen keskeinen kysymys oli, miksi ihmisyhteisöt muuttavat tai vaeltavat. Hänellä vastaus tähän kysymykseen oli yhteisöjen selviämässä. Numelinin myöhäisempi teos käsittelee eksplisiittisesti perinteisten yhteisöjen keskinäisen vuorovaikutuksen pelisääntöjä. Mikään kolmesta tutkimuksesta ei pohjaudu perustutkimukseen, vaan molemmat nojasivat erittäin laajaan kansainväliseen perinteisiin yhteisöjä koskevaan tutkimukseen.

Vaikka tarkastelun keskiössä ovatkin Holstin ja Numelinin alkuperäisyhteisöjä koskevien tutkimusten tulokset, kyseessä ei ole vain kulttuuri- tai tieteenalan historiallinen kuriositeetti. Tarkastelun lopuksi myös näiden kahden klassikon eräänlaisten teesien relevanssia oman aikamme muuttuvassa maailmassa. Ymmärtääkseni tämä relevanssi omalla tavallaan haastaa niin voimapolitiikan kuin yhtenäisvaltiokeskeisen⁵ näkökulman kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa.

4 Numelinin väitöskirja *Orsakerna till folkvandringarna på lägre kulturstadier: en sociologisk studie* ilmestyi Suomen maantieteellisen yhdistyksen sarjassa *Meddelanden av Geografiska föreningen i Finland* ruotsiksi 1918.

5 Käytän kansallisvaltion tai modernin valtion käsitteen sijaan yhtenäisvaltion käsitettä. Näin siksi, että modernit valtiot ovat kehittyneet sisäisen yhtenäistämispolitiikan tuloksena ja tuskin mikään niin kutsuttu kansallisvaltio on muodostunut hegeliläisittäin siten, että valmiiksi yhtenäinen kansakunta olisi korottanut itsensä valtiollisen olemassaolon tasolle.

Oman alueen turvaaminen ja suhtautuminen vieraaseen

Holstin ja Numelinin tutkimukset tuovat esiin, että perinteisten yhteisöjen kohdalla luonnon olosuhteet ja maantieteelliset tekijät ovat määrittäneet ihmisten ja yhteisöjen selviytymistä.⁶ Ne ovat luoneet yhteisöjen taloudellisen perustan ja muovanneet niiden sosiaalisia rakenteita. Numelinin mukaan on perusteltua todeta, että ihmisten ja yhteisöjen kulttuuriset erot eri puolilla maapalloa ovat riippuneet elinympäristöstä, ilmastosta ja maantieteellisistä olosuhteista (Numelin 1936, 67, 154). Ihmiset ja yhteisöt ovat sopeutuneet erilaisiin olosuhteisiin ja kehittäneet kulttuuriaan niin, että elämän jatkuminen on ollut mahdollista.

Alue, joka turvasi elämän jatkuvuuden, tuli ihmisyyteille merkitykselliseksi jo varhain. Jopa vaeltavilla yhteisöillä⁷ oli omat alueensa, joilla ne liikkuvat turvatakseen toimeentulonsa. Toimeentulon tavan mukaan nuo alueet saattoivat olla varsin laajoja. Myös yhteisön koko oli suhteessa hyödynnettävän alueen kokoon. (Numelin 1936, 80, 87.) Holsti (1913, 268) päätyi esittämään, että oman alueen hallintaan liittyi vahva tietoisuus sen rajoista. Vaikka rajoja ei perinteisten yhteisöjen välillä merkitty eikä niitä erityisesti vartioitu, muiden yhteisöjen ei ollut suotavaa ylittää niitä oman toimeentulonsa turvaamiseksi.

Vaeltavat yhteisöt joutuivat usein liikkumaan vieraiden yhteisöjen raja-alueilla. Turvatakseen mahdollisuuden liikkua raja-alueiden läheisyydessä vaeltavat yhteisöt hoitivat suhteitaan paikalleen asettuneisiin yhteisöihin esimerkiksi lahjoin (Numelin 1936, 193). Suhteiden hoitaminen ei aina tuottanut toivottua tulosta, eikä Holstin ja Numelinin mukaan sodilta vältytty perinteisten yhteisöjen suhteissa. Sodat eivät kuitenkaan olleet normaali käytäntö. Ne liittyivät yleensä elämän edellytysten turvaamiseen. Niinpä metsästysmaista ja kalastusvesistä saatettiin taistella. Sekä Numelinin että Holstin mukaan niiden ymmärrettiin kuuluvan tietyille yhteisöille, eivätkä ne siten olleet vapaasti kaikkien käytettävissä. (Numelin 1936, 195; Holsti 1913, 18.)

Perinteiset yhteisöt eivät välttämättä olleet avoimia ulkopuolelta tuleville yksilöille. Vieraita ja muukalaisia pidettiin usein vihollisina. Suhtautuminen vieraaseen toiseen on usein ollut epäilevää ja jopa vihamielistä (Numelin 1950, 18, 109). Muukalainen ei yleensä voinut asettua asumaan uuteen yhteisöön ilman sen suostumusta. Usein jopa seksuaalinen kanssakäyminen muukalaisten kanssa oli kiellettyä (mt., 10). Toisaalta ei ollut harvinaista hakea puolisoa vieraasta yhteisöstä oman yhteisön elinvoiman lisäämiseksi. Muukalaista ei aina pidetty myöskään ihmisenä eikä muukalaisen tappaminen siksi merkinnyt murhaa. Numelinin mukaan muukalaisia voitiin ottaa myös orjiksi tai raaka-aineeksi uhrisyöminkeihin. (Mt., 111–112.)

Muukalaisiin suhtautuminen ei kuitenkaan ole ollut perinteisille yhteisöille yksiselitteistä. Useat perinteiset yhteisöt ovat vaatineet osoittamaan vieraanvaraisuutta muukalaisia kohtaan. Monissa yhteisöissä isäntä saattoi vieraanvaraisuuden osoituksena jopa luvutta vaimonsa tai yhden vaimoistaan vieraan käyttöön, mikä yleensä merkitsi myös seksuaalista kanssakäymistä (Numelin 1950, 113). Monissa yhteisöissä vieraanvaraisuuden osoittaminen oli jopa pyhä velvollisuus (mt., 116).

6 Tässä molemmat nojaavat nimenomaan 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun perinteisiin yhteisöjä koskevaan etnografiseen ja antropologiseen tutkimukseen.

7 Vaeltavilla yhteisöillä tässä viitataan ensisijaisesti paimentolaisyhteisöihin ja keräilijöihin, joilla ei ollut kiinteää asuinalueita. Vaeltavan yhteisön käsitteeseen eivät tässä kuulu yhteisöt, jotka joutuivat muuttamaan joko elinympäristön käydessä elinkelvottomaksi tai toisen yhteisön aiheuttaman pakon edessä.

Vieraan hyvän kohtelun vaatimus liittyi yhteisöjen välisten suhteiden hoitamiseen. Vieras saattoi olla viestin tuoja, jonka kohtelu voi vaikuttaa ratkaisevasti kahden yhteisön keskinäisiin suhteisiin (Numelin 1950, 124). Viestintuojien lisäksi kauppiat ja parantajat saattoivat liikkua vapaasti yhteisöstä toiseen (mt., 119). Yhteisöt eivät olleet täysin suljettuja, ja rajojen ylitse liikkuvat yksilöt saattoivat hyödyttää useampia yhteisöjä.

Yhteisöjen liikkuminen ja yhteistyön tarve

Ihmiset samoin kuin yhteisöt ovat historian saatossa muuttaneet paikasta toiseen turvataksien elämisen edellytykset. Numelin tuo esiin, että ihmiskunnan historiassa tuskin löytyy ajanjaksoa, jolloin muuttamista ei olisi tapahtunut jossain muodossa (Numelin 1936, 33). Sillä ei ole hirveästi merkitystä, onko muuttaminen ihmisille luontaista tai ei. Perinteisten yhteisöjen kohdalla merkittävää on se, että muuttoliikkeet ovat harvemmin johtaneet yhteisöjen välisiin väkivaltaisiin yhteenottoihin. Vasta yhtenäisvaltioiden kehitys on tehnyt muuttoliikkeistä ongelman.

Yksi merkittävä syy kokonaisten yhteisöjen tai niiden osien muuttamiseen oli ravinnon saannin turvaaminen (Numelin 1936, 27). Yhteisön tarvitseman ravinnon määrä on perinteisillä yhteisöillä ollut sidoksissa yhteisön käytössä olevaan tilaan ja väestön kokoon. Yhteisö tai sen osa lähtee liikkeelle, kun tilan tarjoama ravinto ei enää riitä koko yhteisölle. (Mt., 69, 72, 79.) Monien yhteisöjen perimätieto on kertonut, että nälkä, tulvat tai sota ovat olleet syinä yhteisöjen muuttamiselle paikasta toiseen (mt., 172).

Mitä ilmeisimmin maantieteelliset syyt ja liikakansoitus suhteessa yhteisön hallitsemaan tilaan ovat määrittäneet muuttoliikkeitä. Numelin (1936, 45–60, 152) esittää, että ilmasto-olosuhteiden muuttuminen ja ympäristön tuhoutuminen ovat muuttaneet yhteisön tilan elinkelvottomaksi ja pakottaneet jättämään sen. Tästä kertovat myös lukuiset perinteisten yhteisöjen myytit luvattuun maahan lähtemisestä tai saapumisesta. Niiden takana on ajatus tai ehkä todellisuus niukkuudesta runsauteen siirtymisestä. (Mt., 45–60.)

Vaeltamisen yhteydessä kehkeytyi varmasti yhteisöjen välisiä kosketuspintoja. Noissa tilanteissa yhteenottojen välttäminen oli yleinen toimintamalli eli vihollisuuksia pyrittiin estämään erilaisin keinoin (Numelin 1936, 94). Tosin perinteisten yhteisöjen suhteissa löytyy myös tilanteita, joissa vahvempi yhteisö on työntänyt tieltään heikomman ja pakottanut sen muuttamaan usein huonompiin olosuhteisiin (mt., 201). Erityisesti eurooppalaista kolonialismia voidaan Numelinin (mt., 206–207) mukaan syyttää siitä, että se pakotti yhteisöjä jättämään perinteisiä asuinsijoja ja aiheutti näin muuttoliikkeitä.

Yhteisöjen muuttamisen syyt viittaavat siihen, että perinteisten yhteisöjen keskeinen ongelma oli ravinnon saanti ja sen turvaaminen (Holsti 1913, 222). Niinpä on myös mahdollista olettaa, että taistelu luontoa ja villieläimiä vastaan ei juurikaan jättänyt aikaa ja tilaa yhteisöjen keskinäisiin väkivaltaisuuksiin (Numelin 1950, 67). Siksi yhteisöjen keskinäinen väkivaltainen kanssakäyminen tuskin oli tyypillistä perinteisille yhteisöille. Numelinin aineiston pohjalta väkivaltaisen toiminnan sijaan on löydettävissä vahva pyrkimys rakentaa yhteisöjen välisiä rauhanomaisia suhteita ei vain naapurien vaan myös etäisempien yhteisöjen kanssa (Mt.).

Rauha yhteisöjen välillä oli yksilöiden ja yhteisöjen yksi selviämisen edellytys (Numelin 1950, 66). Taistelussa luonnon olosuhteita vastaan elämän jatkuvuuden ylläpitämiseksi oli riittävästi tekemistä perinteisille yhteisöille. Siksi Holstin (1913, 138–139) mukaan yhteisöt eivät ainoastaan pyrkineet välttämään sotimista keskenään, vaan ne hakeutuivat yhteistyöhön. Selviytymistaistelussa yhteisöjen välinen yhteistyö on ollut varsin yleistä (Numelin 1950, 81). Yhteistyötä ja suhteita pidettiin yllä yhteisillä juhlilla, joiden järjestämiseksi tarvittiin usein laajoja metsästysretkiä, joihin osallistui useampi yhteisö (Numelin 1936, 91).

Yhteenottojen välttäminen ja rauhanomaiset suhteet

Holstin ja Numelinin tutkimusten perusteella ei ole todennäköistä, että perinteiset yhteisöt olisivat pyrkineet hakeutumaan keskinäisiin sotiin. Mahdolliset kiistakysymykset ratkaistiin mieluummin neuvottelemalla. Numelinin (1950, 22) mukaan yhteisöt tavoittelivat rauhanomaisia suhteita. On jopa perusteltua sanoa, että perinteisille yhteisöille oli tunnusomaista luoda turvallisuutta ulkopuolista uhkaa vastaan pitämällä yllä rauhanomaisia suhteita muiden yhteisöjen kanssa (mt., 197).

Perinteiset yhteisöt pitivät hyödyllisenä hoitaa suhteita muihin yhteisöihin. Yksi keino siihen oli tilapäisten viestinviejien käyttäminen (Numelin 1950, 127). Muita keinoja olivat poikkiyhteisölliset avioliitot, yhteiset metsästysretket sekä juhlat ja riitit, jotka kytivät yhteisöjä toisiinsa (mt., 23) Myös yhteisöjen keskinäisellä tavaroiden vaihdolla pyrittiin luomaan hyviä suhteita yhteisöjen välille. Vaihto oli usein symbolista, eikä sillä ollut aina kaupallista merkitystä. (Mt., 254.)

Keskinäisten sotien sijaan perinteisten yhteisöjen suhteissa on löydettävissä vahvoja pyrkiä rauhanomaisten suhteiden rakentamiseen (Numelin 1950, 103, 169). Rauhanomaisessa vuorovaikutuksessa ja yhteisöjen keskinäisessä yhteistyössä kysymys on ollut yhdessä selviämisestä (Holsti 1913, 122). Yhdessä tekemisen lisäksi kysymys on ollut tavaroiden vaihdosta, jopa kaupallisista suhteista, joilla tuettiin rauhanomaista vuorovaikutusta (Numelin 1950, 112).

Yhteisöjen rauhanomaisia kohtaamisia syntyi lahjojen ja tavaroiden vaihdossa sekä kaupassa (Numelin 1936, 211). Jopa keskenään vihamieliset yhteisöt pitivät yllä kaupallisia suhteita. Kauppiaat olivat erityisasemassa. Parantajien lisäksi kauppiaille oli oikeus liikkua yhteisöjen välillä, ja niillä oli pääsy myös vihamielisten yhteisöjen alueille (Numelin 1936, 216). Yhteisöjen raja-alueille muodostui myös markkinapaikkoja, joilla tavaroita saattoi vaihtaa väkivallalta suojatussa tilassa (mt., 209–220).

Tavaroiden vaihtopaikat olivat neutraaleja tiloja, tavallaan ei kenenkään maata. Niille tuotiin tavaraa, joka jätettiin sinne odottamaan vaihtoa. Kyseessä oli niin kutsuttu hiljainen kauppa. (Numelin 1950, 264–265.) Jo perinteisten yhteisöjen keskuudessa ymmärrettiin, että kauppa toi erilaisia yhteisöjä keskenään vuorovaikutukseen. Vuorovaikutus puolestaan lisäsi toisten tuntemusta ja suvaitsevaisuutta, mikä edelleen vahvisti yhteisöjen välisiä rauhanomaisia suhteita. (Mt., 290.)

Kauppapaikoista kehittyi tiloja, joissa väkivalta oli kiellettyä ja joissa kaikkien turvallisuus oli taattu (Numelin 1950, 228). Tällaisille tavaroiden vaihtopaikoille ja markkinoille aseiden

tuonti oli kielletty ja markkinoista vastasivat usein naiset (mt., 277–278). Monet perinteiset yhteisöt tunsivat myös turvapaikkakäytännön; pakolaisille luotiin turvallisia paikkoja (mt., 228).

Perinteisten yhteisöjen suhteissa sota hankaloitti yhteistyötä. Toisaalta keskinäinen yhteistyö rajoitti sodan mahdollisuutta. (Holsti 1913, 124.) Yhteistyö yhteistä vihollista vastaan ei myöskään luonut kestäviä suhteita perinteisten yhteisöjen välillä (mt., 133). Sen sijaan avioliitot, yhteiset esi-isät tai uskonto yhdistivät yhteisöjä (Numelin 1950, 21) ja loivat pitkäkestoisia yhteistyösuhteita.

Perinteiset yhteisöt hallitsivat myös suhteiden hoidon. Numelin (1950, 13) esittääkin, että ihmisyhteisöillä on ollut jonkinlaista diplomatiaa aikojen alusta alkaen. Monien yhteisöjen keskuudesta löytyy viestinviejien, eräänlaisten lähettiläiden instituutio (mt., 129–130). Kyse ei ole mistään vähäpätöisestä instituutiosta. Lähettiläät valittiin usein yhteisön arvostetuimmista ryhmistä, ja he olivat periaatteessa koskemattomia (mt., 130, 132).

Viestinviejiltä yleensä edellytettiin erityistä lahjakkuutta ja kielitaitoa (Numelin 1950, 148). Monet perinteiset yhteisöt käyttivät naisia viestinviejinä tai lähettiläinä, ja usein naiset toimivat myös rauhanneuvottelijoina (mt., 135, 213). Naisille lähettilään asemalle loi edellytyksen se, että he poikkinainnin kautta olivat monesti toisesta yhteisöstä ja hallitsivat kahta kieltä.

Kauppiaiden tavoin viestinviejät olivat koskemattomia ja eri osapuolten hallitsijoiden suojeluksessa. Lähettiläiden loukkaamista seurasi usein kuolemanrangaistus. (Numelin 1950, 150–151.) Viestien lisäksi lähettiläät välittivät lahjoja hallitsijoiden kesken (mt., 155), mikä yhtäältä selittää heidän erityisasemaansa hallitsijoiden suojeluksessa.

Pitkittynyt konflikti, joka ei ollut ohi muutamassa taistelupäivässä, loi usein tarpeen erityisen rauhanlähettilään käytölle (Numelin 1950, 172). Rauhanlähettiläät olivat yleensä yhteisöjensä arvostamia vanhempia miehiä, mutta myös yläluokan naisille osoitettiin usein tällainen erityistehtävä (mt., 171).

Rauha vahvistettiin yhteisellä ruoka- ja juomapidolla (Numelin 1950, 203). Rauha saatettiin vahvistaa myös avioliitolla. Se olikin usein avain pitkäkestoiselle yhteisöjen väliselle suhteelle. (Mt., 211–112.) Rauhan ylläpitämiseksi yhteisöjen kesken järjestettiin yhteisiä rauhan seremonioita yhteisine aterioineen (mt., 198).

Sodat

Jo edellä on korostunut käsitys, että Holstin ja Numelinin käyttämien aineistojen perusteella sota ei voi pitää yleisenä tilana perinteisten yhteisöjen suhteissa. Se on ilmiönä pikemminkin poikkeus kuin sääntö, eikä se myös kestänyt kovinkaan pitkään. Usein sodat päättyivät jo ensimmäisiin kaatuneisiin (Numelin 1950, 65–107; Holsti 1913, 31–32). Se osapuoli, jolta ensimmäisenä kaatui oma taistelija tai jonka puolella oli enemmän kaatuneita, oli hävinnyt sodan. Taistelua kuitenkin pyrittiin välttämään viimeiseen asti. Osapuolten johtajat pyrkivät usein löytämään kiistaan ratkaisun vielä ennen taistelun alkamista (Numelin 1950, 180).

Perinteisten yhteisöjen väliset sodat eivät olleet silmitöntä väkivaltaa, vaan niissä noudatettiin tiukasti keskenään sovittuja kirjoittamattomia sääntöjä (Numelin 1950, 83). Yksi tällainen sääntö oli, että vastapuolelle oli ilmoitettava etukäteen alkavasta sotarekkestä (Holsti

1913, 39–41). Vastapuolen yllättäminen ei ollut sallittua. Vastapuolelle oli annettava mahdollisuus varautua ja puolustaa itseään.

Perinteisten yhteisöjen sodat olivat harvemmin spontaaneja tapahtumia. Sodan lähettivät ilmoittivat niistä etukäteen vastapuolelle (Numelin 1950, 178). Säännöt ulottuivat myös itse taistelutoimiin. Naiset ja lapset olivat koskemattomia, samoin vastapuolen antautuvat taistelijat (Holsti 1913, 45). Tämä tarkoittaa, että perinteisissä sodissa harvemmin pyrittiin vastapuolen täydelliseen hävittämiseen.

Perinteisten yhteisöjen sodat olivat yleensä olleet varsin rajoitettuja sekä keston että uhrien määrän suhteen (Holsti 1913, 31–32). Holstin mukaan ryöstösodat, joille myös tuhoaminen on ollut ominaista, ovat tulleet kuvaan mukaan vasta sitten, kun joku yhteisö on vaurastunut suhteessa muihin (mt., 20). Tämän kaltaisten sotaretkien edellytyksenä oli myös jonkinasteinen varallisuus, jotta yhteisö kykeni varustautumaan sotaretkelle (mt., 23).

Taistelu lopetettiin ja rauhasta sovittiin tilanteissa, joissa kumpikaan osapuoli ei kyennyt saavuttamaan voittoa. Taistelujen lopettamisesta sovittiin lähettiläiden avulla, ja usein taistelut päättyivät yhteiseen juhlaan. (Holsti 1913, 62.) Sodat yleisemminkin päätettiin yhteiseen sopimukseen ja juhlaan, jolla kunnioitettiin kaatuneita ja alkavaa rauhaa (Numelin 1950, 84, 173).

Yhteisöjen suhteissa oli löydettävissä kahdenlainen rauha: rauha, joka solmittiin esimerkiksi avioliiton kautta ja joka voitiin rikkoa tarvittaessa, ja pysyvä rauha (Holsti 1913, 61). Lähinnä pysyvän rauhan symboliksi istutettiin puu. Rauha oli tarkoitettu kestävämmän vähintään yhtä kauan kuin puu elää (Numelin 1950, 225).

Johtajuus perinteisissä yhteisöissä

Rauhanomaisen vuorovaikutuksen merkitys perinteisten yhteisöjen keskinäisissä suhteissa heijastui myös yhteisöjen johtajien valikoitumiseen. Holstin ja Numelinin aineistojen pohjalta perinteisten yhteisöjen johtajat olivat pääsääntöisesti miehiä. Johtajan asemaan nousivat miehet, joilla oli erityisiä kykyjä ja joiden voitiin olettaa kykenevän lisäämään yhteisönsä vaurautta ja hyvinvointia, kuten esimerkiksi parantajat. (Numelin 1950, 32; Holsti 1913, 164.)

Perinteisten yhteisöjen johtajien keskeinen tehtävä oli tuottaa hyvinvointia yhteisölleen. Siksi hyvin toimeentuleva yksilö nousi helposti yhteisönsä johtajaksi. Tällaisella henkilöllä oletettiin olevan kyky luoda vaurautta. (Holsti 1913, 234, 253.) Hyvinvoiva johtaja kykeni myös täyttämään johtajan velvoitteen jakaa hyvinvointia muille (mt., 236). Johtajan avokäisyys puolestaan kasvatti johtajan arvovaltaa yhteisössä (mt., 237).

Hyvinvoinnin tuottamisen lisäksi useiden perinteisten yhteisöjen johtajilla ei ollut erityistä valtaa. Yhteisöt olivat tavallaan demokraattisia ja hallitsivat itse itseään. (Numelin 1950, 18–64.) Johtajien tehtäviin toki kuului myös yhteisöjen sisäisten ristiriitojen ratkaiseminen samoin kuin rauhan rakentaminen ja säilyttäminen naapuriyhteisöjen kanssa (mt., 34, 38). Tässäkin korostuu rauhan merkitys perinteisten yhteisöjen selviämisessä.

Perinteisissä yhteisöissä johtajille harvemmin annettiin sekä rauhan ajan että sodan johtajuus. Nämä tehtävät oli selkeästi erotettu toisistaan. Rauhan ajan johtajan vastuulla oli elämän jatkuvuuden ja rauhan turvaaminen (Numelin 1950, 185, 189, 192). Holstin (1913, 172) mukaan tällaisella johtajalla ei ollut edes oikeutta viedä yhteisöään sotaan. Sodan johtaja

valittiin erikseen ja nimenomaan vain tilapäisesti tähän tehtävään. Sodan päätyttyä sodan johtaja menetti asemansa. (Numelin 1950, 184–186, Holsti 1913, 171.)

Rauhan ajan johtajan asema oli luonteeltaan pysyvä ja jopa sodan aikana tämän tehtäviin kuului yleisten ja yhteisten asioiden hoito (Holsti 1913, 171). Sodan johtajan asema liittyi yleensä vain tiettyyn sotaretkeen. Tällainen järjestely kertoo osaltaan sotien tai yhteisöjen välisen väkivallan uhan vähäisyydestä. Yhteisöt eivät tarvitse johtajia, jotka kykenivät suojaamaan yhteisöään ja tuottamaan turvallisuutta ulkopuolista uhkaa vastaan. (Mt., 162.)

Luonnontila: sotaisuus vai rauhanomaisuus

Holstin ja Numelinin tutkimusmateriaali kertoo, että perinteisten yhteisöjen suhteista on vaikea löytää sellaista aineistoa, joka puhuisi sen puolesta, että ne olisivat olleet luontaisesti vihamielisiä toisilleen (Holsti 1913, 68). Perinteisillä yhteisöillä oli erilaisia tapoja säännellä keskinäistä vuorovaikutusta eikä niitä voida pitää erityisen sotaisina (mt., 107). Suhteiden sääntely viittaa selvästi pyrkimykseen säilyttää rauha ja keskinäinen vuorovaikutus.

On mahdollista jopa päätellä, että perinteisten yhteisöjen välillä on vallinnut eräänlainen sääntöpohjainen vuorovaikutus, mihin kuuluivat muun muassa sodan aloittamisesta vastapuolen informointi ja rauhan solmiminen (Holsti 1913, 70). Sodankäynnin aktiivisuus on ilmeisesti lisääntynyt kehityksen myötä. Perinteiset yhteisöt olivat harvemmin järjestäytyneet sodankäyntiä varten. Sotaa tuskin voidaan pitää instituutiona perinteisten yhteisöjen suhteissa, joita leimasi lähinnä rauhanomaisuus (mt., 110).

Holstin ja Numelinin tutkimukset tuovat vahvasti esiin sen, että perinteiset yhteisöt eivät ainakaan pääsääntöisesti ole järjestäytyneet toisista yhteisöistä tulevan väkivallan pelon vuoksi tai voidakseen käydä sotia ja hyötyäkseen väkivallasta muiden kustannuksella. Sen sijaan näyttää paljon todennäköisemmältä, että yhteisöt ovat järjestäytyneet turvatakseen elämän jatkuvuuden. Siksi ne ovat myös hakeutuneet rauhanomaisiin suhteisiin muiden yhteisöjen kanssa. Kiinnostavaa molempien tutkimusten tuloksissa on se, että monet myöhemmät tutkimukset tukevat Holstin ja Numelinin tuloksia (esim. Reyna & Downs 1996; Fry 2007). Tosin myös toisenlaisia tutkimustuloksia löytyy (Keeley 1996).

Holstin ja Numelinin päätelmiä tukee myös Isabelle Crevecoeurin ja muiden tuore artikkeli (2021) Jebel Sahaban yli 13 000 vuotta vanhoista löydöistä Niilin laaksossa. Nuo löydökset ja niiden tulkinnat antavat myös jonkinlaisen oikeuden ulottaa Holstin ja Numelinin tutkimien perinteisten yhteisöjen keskinäisessä vuorovaikutuksessa esiintyvät toimintatavat koskemaan ihmiskunnan varhaisia yhteisöjä. Jebel Sahabin löytöjä pidettiin aiemmin osoituksena siitä, että ihmisyyhteisöt ovat aina käyneet keskenään suuria sotia. Nykytulkinta pitää kuitenkin jäänteitä useiden pienten kahakoiden aiheuttamina.

Jebel Sahabin löydöt ja niihin liittyvät tulkinnat tekevät mielenkiintoiseksi myös se, että ne tukevat Holstin ja Numelinin päätelmiä siitä, että perinteisten yhteisöjen välisiä väkivaltaisia yhteenottoja selittävät sekä ympäristön muutokset että niiden aiheuttamat ihmisten muuttoliikkeet. Yhteenotoissa on ollut kyse kotiseutunsa jättämään joutuneiden yhteisöjen asettumisesta alueelle, jolla on jo sitä hyödyntäviä yhteisöjä. Kyse on ilmeisesti myös siitä, että alue ei antanut riittäviä edellytyksiä jo sitä hyödyntävien ja uusien tulokkaiden selviytymiselle.

Katse menneisyydestä tulevaisuuteen

Rudolf Holstin ja Ragnar Numelinin tutkimusten päätelmät eivät ole pitäviä vain perinteisten yhteisöjen kontekstissa. Luonnonvarat ja niiden saannin turvaaminen myös voimakkein löytyvät useiden konfliktien taustalta myös yhtenäisvaltioiden aikakaudella. Toin itse väitöskirjassani (Käkönen 1986) esiin, että kamppailu luonnonvaroista oli yksi keskeinen selittäjä niin idän ja lännen välisessä vastakkainasettelussa kuin useissa kylmän sodan aikaisissa konflikteissa. Pääsy muiden luonnonvaroilta tai sen estäminen löytyy myös niin Kiinan BRI-hankkeen takaa kuin sen vastustamisessakin.

Ilmastomuutos ja sen tuottamat ympäristömuutokset ja todennäköiset massiiviset muuttoliikkeet nostavat lähitulevaisuudessa kamppailun luonnonvaroista politiikan ja turvallisuuspolitiikan keskiöön. Monet alueet maapallon eri puolilla ovat jo käyneet tai käyvät vielä tämän vuosisadan aikana ihmisille elinkelvottomiksi. Vuonna 2020 kaikkiaan 7 miljoonaa ihmistä joutui muuttuneiden luonnonolosuhteiden vuoksi jättämään kotiseutunsa. Kaikkiaan vuonna 2020 maailmassa oli noin 30 miljoonaa ihmistä, jotka olivat luonnonkatastrofien vuoksi joutuneet jättämään kotinsa. Maailmanpankki on vuonna 2021 arvioinut, että 2050 maailmassa tulee olemaan jopa 216 miljoonaa ilmastopakolaista (Clement ym. 2021, xv). Yhä edelleen digiaikana ilmasto- ja luonnonolosuhteet määrittävät ihmisyyhteisöjen elinehtoja.

Edessä hämmöttää eräänlainen paluu menneisyyteen. Ihmiset joutuvat muuttamalla etsimään selviytymisen edellytyksiä. Varhaisille valtiottomille yhteisöille tuo oli vielä mahdollista, ja muuttamista varten oli olemassa kirjoittamattomia sääntöjä. Yhtenäisvaltioiden aikana rajoista on tehty vaikeasti ylitettäviä. Tosin ei perinteisiinkään yhteisöihin voinut asettua asumaan ilman yhteisön suostumusta. Mutta kontrollin kääntöpuolena oli vieraanvaraisuus, mitä paljon myöhemmin Immanuel Kant piti kestävän rauhan keskeisenä edellytyksenä.

Holstin ja Numelinin mukaan perinteisten yhteisöjen muuttoliikkeet ja uusille alueille asettuminen johti harvemmin sotiin. Yhtenäisvaltion näkökulma on, että se on lähinnä vastuussa vain omien kansalaistensa selviytymisestä ja hyvinvoinnista. Omien kansalaistensa turvallisuuden ja kansakunnan elämän jatkuvuuden turvaamiseksi yhtenäisvaltiot käyttävät ihmiskunnan resursseja vastakkainoloon ja asevarusteluun eli seuraavaan mahdolliseen sotaan valmistautumiseen sen sijaan, että resurssit käytettäisiin ilmastomuutoksen torjumiin ja ihmiskunnan yhdessä selviämiseen maapallolla.

Perinteiset yhteisöt pyrkivät vähentämään mahdollisia uhkia. Ilmastomuutoksen maailmassa keskeinen kysymys on, miten torjua ja vähentää uhkia niin, ettei niukkoja resursseja kuluteta varustautumalla uusiin uhkiin sotilaallisesti. On hyvä tiedostaa, että sotilaalliset investoinnit kuten Olavinlinna, Suomenlinna tai vaikka Maginot-linja ovat kuluttaneet resursseja mutta eivät ole taanneet kansalaisten turvallisuutta.

Vaikka realismin historiallinen perusta on heikko, on sen lähestymistapa yhä keskeisessä asemassa kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa ja arkipäivän politiikassa. Juuri tämä lähestymistapa pitää yllä resurssien suuntaamista aseelliseen turvallisuuteen ihmiskunnan yhteisen selviytymisen sijaan. Holstin ja Numelinin tutkimukset tuovat esiin, että yhdessä selviämisen ja keskinäisen yhteistyön teorioiden juuret löytyvät jo perinteisten yhteisöjen keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Tosin perinteisten yhteisöjen kokemukset osoittavat myös,

ettei keskinäinen vuorovaikutus aina riitä takaamaan rauhanomaisten suhteiden jatkuvuutta. Siksi on syytä korostaa Immanuel Kantin näkökulmaa, että kestävää rauhaa ei voi lähestyä, saati saavuttaa ellei arkielämän yhteiskunnallisilla ratkaisuilla rakenneta jatkuvasti koko ihmiskunnan hyvinvointia.

Lähteet

- Crevecoeur, Isabelle, Marie-Hélène Dias-Meirinho, Antoine Zazzo, Daniel Antoine & François Bon (2021): "New insights on interpersonal violence in the Late Pleistocene based on the Nile valley cemetery of Jebel Sahaba". *Scientific Reports*, 11, art. 9991. DOI: 10.1038/s41598-021-89386-y.
- Fry, Douglas P. (2007): *Beyond war. The human potential for peace*. Oxford: Oxford University Press.
- Clement, Viviane, Kanta Kumari Rigaud, Alex de Sherbinin, Bryan Jones, Susana Adamo, Jacob Schewe, Nian Sadiq & Elham Shabahat (2021): *Groundswell part 2: Acting on internal climate migration*. Washington: World Bank.
- Holsti, Rudolf (1913): *The relation of war to the origin of the state*. Helsinki: Helsingin uusi kirjapaino-osakeyhtiö.
- Keeley, Lawrence H. (1996): *War before civilization. The myth of the peaceful savage*. New York: Oxford University Press.
- Käkönen, Jyrki (1986): *Luonnonvarat ja konfliktit muuttuvassa kansainvälisessä järjestelmässä. Tutkimus imperialismista ja Afrikan konflikteista 1970-luvulla*. Tutkijaliiton Julkaisusarja 40. Jyväskylä: Tutkijaliitto.
- Numelin, Ragnar (1936): *The wandering spirit. A study of human migration*. Kööpenhamina: H. Hagerup & Macmillan & Co.
- Numelin, Ragnar (1950): *The beginning of diplomacy. A sociological study of intertribal and international Relations*. Kööpenhamina: Oxford University Press & Einar Munksgaard.
- Reyna, S. P. & R. E. Downs (1996): *Studying war. Anthropological perspectives*. Amsterdam: Gordon and Breach Publishers.

English Summary

Return to the past: Two Finnish classics and pre-modern international relations

Jyrki Käkönen

The object of this article is three studies by Rudolf Holsti and Ragnar Numelin. The research problem in those three studies was connected to the relations between traditional social entities or international relation before the state formations. The interest is especially in the so called "state of the nature, whether that state among the prehistoric social entities was anarchic or the state of war. The studies by Holsti and Numelin do not support this idea. Instead, according to their studies traditional societies did not just have an interest but they actively tried to maintain peaceful relations among themselves. The issue is not just an academic curiosity, but the results of their studies have become actual due to the climate change. The climate change will change the living conditions in various parts of the globe and this force humans to leave their homes in the world of unified states, where the borders are defended by arms. How the modern international system will respond to the changes. by arms or by peaceful means and cooperation.

Keywords: cooperation, peace, peaceful relations, traditional societies, war